

MRF 2024.296

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 4. december 2024, j.nr. 23/08959 og 23/08895

Stadfæstet Silkeborg Kommunes afslag på lovliggørende dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til en i 2020 af kommunen som vandløbsmyndighed gennemført ekstra grødeskæring Natura 2000-vandløbet Gudenåen, da det på grundlag af konsekvensvurdering af den lovliggørende tilladelse ikke kunne udelukkes, at grødeskæringen havde medført skade på naturtypen 'vandløb med vandplanter', der er en del af udpegningsgrundlaget for Natura 2000-vandløbet.

Baggrunden for sagen var, at Silkeborg Kommune i 2020 havde igangsat en ekstra grødeskæring af det offentlige vandløb Gudenåen mellem Silkeborg Langsø og Tange Sø, Gudenåen er et offentligt vandløb omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 og vandløbsregulativ og er samtidigt udlagt som Natura 2000-område. Efter indsigelse fra Danmarks Naturfredningsforening (DN) afviste kommunen i september 2020 at standse grødeskæringen. DN påklagede afslaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet, der i februar 2021 ophævede og hjemviste afgørelsen (MRF 2021.52 Mfk), da grødeskæringen kunne kræve dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 og konsekvensvurdering efter habitatbekendtgørelsens § 6. Efter afgørelsen besluttede kommunen at færdiggøre grødeskæringen og i juni 2021 ansøgte Silkeborg Kommune som vandløbsmyndighed Silkeborg Kommune som kompetent myndighed efter naturbeskyttelsesloven om dispensation fra § 3. På baggrund af en konsekvensvurdering efter habitatbekendtgørelsens § 6, stk. 2, lagde kommunen til grund, at naturtypen 'vandløb med vandplanter' generelt er i ugunstig tilstand, og at det ikke kunne afvises, at den ekstraordinære grødeskæring i 2020 har skadet vandløbets integritet i Natura 2000-området, hvor kommunen lagde vægt på, at grødeskæringen i 2020 medførte en umiddelbar og vildsom påvirkning af vandplanter i vandløbet, og at det heller ikke kunne udelukkes, at grødeskæringen havde skadelig virkning på arten 'grøn kølleguldsmed', der ligeledes er en del af udpegningsgrundlaget. På denne baggrund

meddelte kommunen i juni 2023 afslag på lovliggørende dispensation til den i 2020 gennemførte grødeskæring af Gudenåen. Afslaget blev påklaget af to lokale foreninger, hvoraf den ene havde naturbeskyttelse som en del af formålet. Klagerne gjorde bl.a. gældende, at den ekstraordinære grødeskæring var hjemlet i regulativet og derfor ikke krævede dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, og at det ikke havde været nødvendigt at udarbejde en konsekvensvurdering. Miljø- og Fødevareklagenævnet (formanden) fandt indledningsvis, at i hvert fald den ene klager var klageberettiget og fandt herefter, at den gennemførte ekstra grødeskæring krævede dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, da den ikke kunne anses for sædvanlig vandløbsvedligeholdelse. Nævnet fandt herefter ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens konsekvensvurdering efter habitatbekendtgørelsens § 6, hvorefter det ikke kunne udelukkes, at den gennemførte grødeskæring havde medført skade på naturtypen 'vandplanter i vandløb', hvorved nævnet bl.a. fremhævede, at særligt vandplanter i strømmende, bliver voldsomt påvirket af grødeskæring, da planterne helt fjernes, hvilket reducerer artdiversiteten, og at plantesamfundet skal være stabilt for at opretholde gunstig bevaringsstatus, hvorfor det ikke kunne afvises, at den gennemførte grødeskæring havde bidraget væsentligt til, at der ikke er opnået gunstig bevaringsstatus for denne naturtype. Med henvisning hertil stadfæstede Miljø- og Fødeklagenævnet kommunens afslag på lovliggørende dispensation fra § 3 til den af kommunen i 2020 gennemførte ekstra grødeskæring.

Kommentar: Nævnets ophævelse og hjemvisning af kommunens tilladelse efter miljøbeskyttelseslovens § 28 på baggrund af den af kommunen gennemførte konsekvensvurdering af den lovliggørende dispensation kan ikke anses for overraskende. Dette rejser imidlertid et andet påtrængende spørgsmål, nemlig hvilke retlige konsekvenser skal det have, at kommunen har overtrådt naturbeskyttelseslovens § 3 og samtidig kan have medført skade på Natura 2000-område. Dette var ikke en del af den påklagede afgørelse, men efter det i afgørelsen oplyste om grødeskæringens virkning på Natura 2000-området, kan det ikke helt afvises, at grødeskæringen har medført en miljøskade omfattet af miljø-

skadeloven. I alle tilfælde er der tale om en overtrædelse af naturbeskyttelseslovens § 3, hvor lovliggørende dispensation er afvist, hvorfor kommunen efter naturbeskyttelseslovens § 73, stk. 5, har pligt til at lovliggøre forholdet. Selv om § 73, stk. 5, ikke hjemler genopretning af skadet natur, som tilfældet er ved miljøskader omfattet af miljøskadeloven, kan den almindelige forståelse af § 73, stk. 5, begrunde, at de ulovligt fjernede planter ved grødeskæring skal bringes tilbage. Men da dette næppe er muligt, efterlader sagen det ubesvarede spørgsmål, om overtrædelsen af § 3, herunder skadevirkningen på Natura 2000-områder, er helt uden retsvirkning, når overtrædelsen skyldes kommunens vandløbsvedligeholdelse?

Stadfæstelse af afslag på lovliggørende dispensation i sag om ekstraordinær grødeskæring i Gudenåen i Silkeborg Kommune

Sag: 23/08959, 23/08895

Dato: 4. december 2024

Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse efter naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, jf. § 65, stk. 2, jf. § 78, stk. 1.^[1]

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Silkeborg Kommunes afgørelse af 14. juni 2023 om afslag på lovliggørende dispensation til ekstraordinær grødeskæring 31. august – 4. september 2020 i Gudenåen på en strækning fra Ringvejsbroen ved Silkeborg by (st. 0) til Tange Sø (st. 20.849) i Silkeborg Kommune.

De indbetalte klagegebyrer tilbagebetales ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet^[2] og gebyrbekendtgørelsens § 2, stk. 6.^[3] Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 1.

Afgørelsen er truffet af formanden på nævnets vegne, jf. § 8 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

1. Klagen til Miljø- og Fødevareklagenævnet

Afgørelsen er den 10. juli 2023 og 12. juli 2023 påklaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet af [Forening1] (klager 1) og [Forening2] (klager 2). De to

foreninger har indgivet klagerne sammen.

Klagerne har navnlig anført, at

- ekstraordinær grødeskæring ikke er en vedligeholdelsesaktivitet, der kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2,
- Silkeborg Kommune har behandlet sagen mangelfuldt i strid med forvaltningslovens § 24 ved at tilsidesætte officialprincippet, og
- det ikke har været nødvendigt at udarbejde en habitatkonsekvensvurdering.

Klagepunkterne er nærmere uddybet i afsnit 2.4.

2. Sagens oplysninger

2.1 Området

Gudenåen er et offentligt vandløb, der løber gennem flere kommuner, herunder Silkeborg Kommune. Strækningen fra Silkeborg Langsø til tilløbet af Gjelå er beliggende alene i Silkeborg Kommune, mens strækningen fra Gjelå til Tange Sø er beliggende i både Silkeborg Kommune og Favrskov Kommune, eftersom kommunegrænsen ligger midt i vandløbet. Strækningen mellem Silkeborg Langsø og Tange Sø har ifølge regulativet for Gudenåen en længde på 20,849 km.

Den strækning af Gudenåen, som løber fra Ringvejsbroen ved Silkeborg til Kongensbro ligger i Natura 2000-område nr. 49 "Gudenå og Gjern Bakker" med habitatområde nr. 45 af samme navn. I Natura 2000-planen for området fremgår bl.a. naturtypen "vandløb med vandplanter" og arten "grøn kølleguldsmed" som en del af udpegningsgrundlaget.^[4]

Gudenåen er, ifølge Arealinformation,^[5] udpeget som et beskyttet vandløb efter naturbeskyttelseslovens § 3.

Det fremgår af Vandområdeplanerne 2021-2027 for Vandområdedistrikt Jylland og Fyn,^[6] at Gudenåen på strækningen mellem Silkeborg Langsø og Tange Sø er målsat til god økologisk og kemisk tilstand. Videre fremgår det af MiljøGIS for basisanalyse for vandområdeplanerne 2021-2027,^[7] at den samlede økologiske tilstand på den konkrete vandløbsstrækning er dels ringe mellem Silkeborg Langsø og Sminge Sø dels god mellem Sminge Sø og Tange Sø. Den kemiske tilstand er for hele strækningen mellem Silkeborg Langsø og Tange Sø ukendt.

2.2 Sagens forhistorie

Om sagens forhistorie fremgår det af den påklagede afgørelse, at den daværende borgmester i Silkeborg Kommune den 31. august 2020, uden forudgående myndighedsbehandling, iværksatte en ekstraordinær grødeskæring i Gudenåen på strækningen. Videre fremgår det, at Danmarks Naturfredningsforening den 2. september 2020 bad kommunen om at nedlægge et standsningsforbud af den igangværende ekstraordinære grødeskæring, som efter foreningens opfattelse krævede en dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Borgmesteren svarede den 3. september 2020 hertil, at grødeskæringen blev foretaget i overensstemmelse med miljøministerens udtalelse af 5. oktober 2015, og at kommunen derfor ikke agtede at standse denne.

Det fremgår videre af den påklagede afgørelse om sagens forhistorie, at Danmarks Naturfredningsforening den 9. oktober 2020 påklagede afgørelsen, i form af borgmesterens udtalelse, til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Nævnet traf den 11. februar 2021 afgørelse om at ophæve og hjemvise Silkeborg Kommunes afgørelse af 3. september 2020.^[8] Nævnet bemærkede indledningsvist, at nævnet forstod kommunens afgørelse således, at det var en afgørelse truffet i medfør af vandløbslovens § 27, jf. § 31, ^[9] om, at Gudenåen på strækningen mellem Silkeborg Langsø og Tange Sø var grødeskåret i henhold til de i regulativ fastsatte bestemmelser for vandløbet. Nævnet fandt herefter, at kommunens afgørelse led af en væsentlig retlig mangel, da den påklagede afgørelse ikke opfyldte begrundelseskravet i forvaltningslovens § 24.^[10] Nævnet bemærkede, at Gudenåen på den pågældende strækning er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Hertil bemærkede nævnet, at det forhold, at vedligeholdelse, herunder ekstraordinær grødeskæring, er beskrevet i et regulativ, ikke i sig selv medfører, at arbejdet er at betragte som sædvanligt vedligehold i relation til naturbeskyttelseslovens § 3. Nævnet bemærkede videre, at ekstraordinær grødeskæring foretaget i medfør af et regulativ således kan være betinget af en dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, samt være underlagt en vurdering i forhold til både habitatdirektivet^[11] og habitatbekendtgørelsens^[12] § 6, stk. 1, jf. § 7, stk. 2, nr. 1.

Det fremgår af afgørelsen vedrørende sagens videre forløb, at Silkeborg Kommune på baggrund af Miljø- og Fødevareklagenævnes afgørelse besluttede at færdiggøre sagsbehandlingen af den allerede udførte ekstraordinære

grødeskæring. Som følge heraf ansøgte kommunens vandløbsmyndighed den 17. juni 2022 om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2, til den allerede foretagne ekstraordinære grønbeskæring i 2020.

2.3 Den påklagede afgørelse

Silkeborg Kommune har den 14. juni 2023 i medfør af naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, jf. § 65, stk. 2, truffet afgørelse om afslag på dispensation til ekstraordinær grønbeskæring i Gudenåen i august – september 2020 på den strækning, der løber fra Ringvejsbroen ved Silkeborg by (st. 0) til Tange Sø (st. 20.849). Det fremgår af afgørelsen, at den ekstraordinære grønbeskæring blev foretaget i perioden 31. august til 4. september 2020, og efter samme principper som ordinær grønbeskæring.

Silkeborg Kommune har ved afgørelsen vurderet, om den ekstraordinære grønbeskæring er en sædvanlig vedligeholdelsesaktivitet, om der er sket påvirkning af Natura-2000 udpegningsgrundlag, samt om der kan meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2.

Det er Silkeborg Kommunes vurdering, at den ekstraordinære grønbeskæring i Gudenåen i 2020 på strækningen, der løber fra Ringvejsbroen mod Tange Sø, er i strid med naturbeskyttelseslovens § 3, og at grønbeskæringen derfor var ulovlig, da den blev foretaget uden forudgående dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Kommunen har henvist til, at den konkrete strækning af vandløbet er omfattet af Regulativ for Gudenåen, Silkeborg - Randers fra 24. februar 2000,[13] samt et tillægsregulativ fra den 25. november 2004,[14] som giver mulighed for at iværksætte en ekstraordinær grønbeskæring efter nærmere betingelser. Kommunen har ved vurderingen lagt vægt på, at den pågældende grønbeskæring var en ekstra grønbeskæring, og at der ikke fast er blevet foretaget ekstra grønbeskæring på strækningen. Da der efter kommunens vurdering ikke foreligger sædvanlig vedligeholdelsesarbejde, var den ekstraordinære grønbeskæring i 2020 ulovlig, da der ikke forelå en forudgående dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3.

Endvidere har Silkeborg Kommune foretaget en vurdering af, om der i forbindelse med den ekstraordinære grønbeskæring er sket påvirkning af Natura 2000-område nr. 49. Kommunen har fundet grundlag for at vurdere naturtypen "vandløb med vandplanter" og bilag II-arten "grøn køllegræs", som begge er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 49.

For så vidt angår naturtypen "vandløb med vandplanter" har Silkeborg Kommune på baggrund af to konsekvensvurderinger af 19. august 2021 og 8. februar 2022, vurderet, at det ikke kan afvises, at den ekstraordinære grødeskæring i 2020 har skadet vandløbets integritet i Natura 2000-område nr. 49. I forlængelse heraf har kommunen lagt vægt på, at der ved grødeskæringen i 2020 skete en umiddelbar og voldsom påvirkning af vandplanterne i vandløbet.

I konsekvensvurderingsrapporten fra 2022 er det vedrørende "vandløb med vandplanter" anført, at det fremgår af habitatbeskrivelsen for naturtypen, at naturtypen dækker vandløb med flydende eller neddykket vegetation af vandplanter. Videre fremgår det, at arter, som er karakteristiske for denne naturtype i Danmark, er alle arter af tusindblad, vandstjerne, vandaks og vandkrans, samt hårfliget vandranunkel, strandvandranunkel, storblomstret vandranunkel, almindelig vandranunkel, almindelig kildemos og sideskærm.

Det fremgår af konsekvensvurderingsrapporten, at bevaringsstatus for naturtypen "vandløb med vandplanter" er vurderet stærk ugunstig i Danmark. Endvidere er det anført i rapporten, at den største trussel mod naturtypens udbredelse og bevaringsstatus er ændringer i hydrologi samt opgravning og udretning.

Det fremgår videre af konsekvensvurderingsrapporten af 8. februar 2022,

at det er uden for videnskabelig tvivl, at grødeskæring kan ændre plantesammensætningen i vandløbet. Videre fremgår det, at grødeskæring medfører, at de mere skæringstolerante arter bliver dominerende, da de vokser hurtigere end de mindre skæringstolerante planter. Den største påvirkning på plantesamfundet indtræder derfor ved mere end én skæring på en vækstsæson. Det fremgår endvidere af rapporten, at det ikke er muligt at afvise, at den foretagne ekstraordinære grødeskæring i 2020 har bidraget væsentligt til, at der ikke er opnået gunstig bevaringsstatus for naturtypen "vandløb med vandplanter". Den ekstraordinære grødeskæring kan derved have medført en skadelig påvirkning på naturtypen. Videre er det anført i rapporten, at grødeskæringen i 2020 blev foretaget i slutningen af planternes vækstperiode. Hertil er det anført, at betydningen af den ekstraordinære grødeskæring er, at genvækst efter grødeskæringen er yderst begrænset, da mange af vandplanterne naturligt er stoppet med deres vækst, samt at vækstpunkterne for mange arter ved grødeskæringen er skåret bort. Det fremgår derudover af rapporten, at den ekstraordinære grødeskæring kan have bidraget væsentligt til en fremmende ændring af plantesamfundet i strømrunden.

Vedrørende grøn kølleguldsmed fremgår det af konsekvensvurderingsrapporten, at der i forbindelse med overvågningen af arten i 2018 blev registreret grøn kølleguldsmed på fire lokaliteter i Gudenåen. Endvidere fremgår det, at arten er udbredt fra Resenbro til Kongensbro. Derudover er det anført i rapporten, at arten benytter hele vandløbssystemet inden for Natura 2000-området, og at Gudenåen giver gode ynglemuligheder for arten. Endvidere fremgår det af rapporten, at det i håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV er anført, [15] at grøn kølleguldsmed yngler i hurtigt strømmende, rene, iltrige vandløb, og typisk er i størst antal i de nedre dele af å-systemerne. Videre fremgår det, at larven lever nedgravet i sand eller grus i vandløbsbunden. Derudover er det anført, at de voksne guldsmede opholder sig overvejende tæt på vandløbet, og at de ikke-kønsmodne individer kan strejfe længere omkring og opholde sig på andre slags lokaliteter såsom solåbne skovlysninger.

Angående arten "grøn kølleguldsmed" er det i afgørelsen oplyst, at Gudenåen er et levested for arten, men at arten ikke er i gunstig bevaringsstatus. Grøn kølleguldsmed er ikke observeret i selve strømrøden, men det kan ikke udelukkes, at den findes der. Endvidere fremgår det, at Silkeborg Kommune på baggrund af konsekvensvurderingsrapporten vurderer, at det ikke kan afvises, at den ekstraordinære grødeskæring i 2020 – alene eller sammen med andre tidligere ekstraordinære grødeskæringer – har bidraget væsentligt til at forhindre gunstig bevaringsstatus. Kommunen anser det videre som meget sandsynligt, at individer af grøn kølleguldsmed, der klækkes i det berørte nedstrøms Natura 2000-område nr. 14, vil bevæge sig ind i Natura-2000 området. I forlængelse heraf kan det ikke afvises, at den del af grødeskæringen, der er sket uden for Natura 2000-området, kan have påvirket den gunstige bevaringsstatus i forhold til grøn kølleguldsmed.

Det fremgår af konsekvensvurderingsrapporten af 8. februar 2022, at grødeskæring, uanset tidspunkt, hvorpå det udføres, kan medføre tab af egnet habitat, da grøn kølleguldsmed lever bl.a. nedgravet i vandløbssediment. Tabet af egnet habitat sker, ifølge rapporten, som følge af selve fjernelsen af grøde eller tildækning med sediment, som ophvirvles i forbindelse med selve skæringen. Hertil er det anført i rapporten, at jo hyppigere grødeskæringer finder sted, desto ringere bliver habitatet. Baggrunden herfor er, at der ved grødeskæring sker en forarmelse af plantediversiteten, samt at der ofte bliver frigivet næringsstoffer og fint sediment.

Silkeborg Kommune kan derfor ikke udelukke, at den foretagne ekstraordinære grødeskæring har haft skadelige virkninger for lokalitetens integritet i forhold til henholdsvis naturtypen "vandløb med vandplanter" og arten "grøn kølleguldsmed".

Som følge af Natura 2000-vurderingen har Silkeborg Kommune meddelt afslag på lovliggørende dispensation til den ekstraordinære grødeskæring foretaget i 2020, jf. naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2. Kommunen har lagt vægt på, at en dispensation til den ekstraordinære grødeskæring vil være i strid med habitatbekendtgørelsens § 6, stk. 2, 2. pkt., og at der derfor allerede af den grund skal meddeles afslag. Kommunen har hertil anført, at kommunen i afgørelsen ikke har foretaget en vurdering af bilag IV-arter eller efter vandrammedirektivet, da den ekstraordinære grødeskæring er i strid med habitatbekendtgørelsens § 6, stk. 2, 2. pkt. Videre har kommunen anført, at kommunen ikke har fundet grundlag for at foretage en vurdering af, om den ekstraordinære grødeskæring kunne betegnes som et særligt tilfælde efter naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2.

2.4 Klagens indhold

Klagerne har indledningsvist anført, at klagerne har gennemgået relevant lovgivning og relevante dokumenter særskilt i klagerne, for at overskueliggøre klagerne for Miljø- og Fødevarerklagenævnet. De indgivne klager gengives alene i hovedtræk, idet det understreges, at alle oplysninger er indgået i nævnets behandling af sagen.

Klagerne har navnlig anført, at klagerne ikke er enige i, at ekstraordinær grødeskæring er en vedligeholdelsesaktivitet, der kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2. Det er klagernes opfattelse, at der mangler en sammenhæng mellem ordlyden i naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, og Silkeborg Kommunes konklusion. Hertil har klagerne anført, at kommunen ikke har inddraget forholdet, som er anført i vejledningen for § 3-beskyttede naturtyper i punkt 3.6.^[16] Klagerne har i den forbindelse henvist til følgende fra vejledningen:

"Vandløbsvedligeholdelse

Sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb er ikke en tilstandsændringer, idet sædvanlig vedligeholdelse netop tilsigter at opretholde den hidtidige tilstand. Vedligeholdelsesarbejder i henhold til gældende vandløbsregulativer for offentlige

vandløb kan derfor ske uden dispensation fra kommunalbestyrelsen. Det samme gælder almindelige vedligeholdelsesarbejder i private vandløb."

Klagerne har i forlængelse heraf anført, at grødeskæring henføres til sædvanlig vedligeholdelsesarbejde, der ikke kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2.

Endvidere er det klagerne opfattelse, at afgørelsen har været mangelfuldt behandlet og ikke lever op til kravene i forvaltningslovens § 24. I forlængelse heraf har klagerne anført, at Silkeborg Kommune har tilsidesat officialprincippet, og at afgørelsen som følge heraf skal tilsidesættes som ugyldig. Baggrunden for dette er, at klagerne ikke mener, at kommunen har kvalitetssikret det materiale, som kommunen har rekvireret og anvendt i forbindelse med kommunens afgørelse af 14. juni 2023. Hertil har klagerne anført, at kommunens sagsfremstilling er mangelfuld, samt at kommunen ikke har lavet rette henvisninger til lovgrundlag, vejledninger, afgørelser og udtalelser, som kan underbygge sagsfremstillingen.

Klagerne har endvidere henvist til, at Silkeborg Kommunes sagsfremstilling i forbindelse med sagens behandling har været utilstrækkelig. Til støtte for dette, har klagerne fremsendt en række udtalelser og bilag, bl.a. fra et Klima- og Miljøudvalgsmøde af 9. september 2020 og Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 11. februar 2021. I forlængelse heraf har klagerne anført, at det er klagerne opfattelse, at det eneste baggrundsmateriale til mødet var en udtalelse fra kommunens miljøadvokat fra 2014, som havde oplyst, at der skulle meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Til trods for dette, vedtog et flertal i Klima- og Miljøudvalget, at der ikke skulle meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3.

Det er klagerne opfattelse, at Silkeborg Kommune ikke har behandlet sagen som følge af mangelfuld sagsfremstilling, som ellers anført ved Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 11. februar 2021, hvor nævnet ophævede og hjemviste sagen til fornyet behandling. Hertil har klagerne anført, at kommunen i forbindelse med afgørelsen af 14. juni 2023 har vurderet, om der kan meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, herunder foretaget en væsentlighedsvurdering, konsekvensvurdering og tilstandsvurdering efter vandrammedirektivet. I forlængelse heraf har klagerne anført, at kommunen efter klagerne opfattelse ikke har udarbejdet en ny sagsfremstilling, som oplyser sagens faktiske omstændigheder, samt hvilke hovedhensyn kommunen har lagt vægt på i den skønsmæssige vurdering af sagen.

For så vidt angår den mangelfulde sagsfremstilling har klagerne også henvist til bl.a. udtalelse af 5. oktober 2015 fra Miljø- og Fødevarerministeren og et juridisk notat udarbejdet af advokatfirmaet [Virksomhed1] den 14. oktober 2021 for Silkeborg Kommune. Klagerne har hertil anført, at Silkeborg Kommune ikke har inddraget udtalelsen fra ministeren, og at det er klagernes opfattelse, at denne burde have været en del af sagsfremstillingen. Endvidere har klagerne henvist til det juridiske notat, hvoraf den samlede konklusion efter klagernes opfattelse er klar. Konklusionen af det juridiske notat er, at såfremt der skal foretages en ekstraordinær grødeskæring, vil det kunne ske uden, at der foretages tilstandsændringer. Endvidere har klagerne anført, at grødeskæring ikke ændrer tilstanden i et vandløb, hvorfor den resterende del af det juridiske notat ikke er relevant, idet den resterende del tager højde for situationer, hvor der faktisk sker tilstandsændringer.

Endvidere er det klagernes opfattelse, at afgørelsen mangler en tilstrækkelig beskrivelse af hele Natura 2000-området på udpegningsgrundlaget, en miljøvurdering, planlægningsstrategi og administration af området. I forlængelse heraf er det klagernes opfattelse, at Silkeborg Kommunes afgørelse mangler behandling af flere punkter fra Miljøstyrelsens habitatvejledning.[17] I den forbindelse har klagerne anført, at der er foretaget en del undersøgelser af Gudenåen, som kommunen med fordel kunne have inddraget samt, at det bør konkluderes, at Gudenåen som habitatnaturtype 3260 "vandløb med vandplanter" vil kræve en indsats for at opretholde sit udpegningsgrundlag. Som følge heraf er det klagernes opfattelse, at opretholdelse kræver, at der foretages oprensning samt kantskæring. Dertil har klagerne anført, at der formentlig ikke vil ske en væsentlig skade, og at arterne inden for kort tid vil kunne regenerere sig selv. Som en konklusion på dette, er det derfor klagers opfattelse, at det ikke er nødvendigt med en konsekvensvurdering, idet grødeskæring af Gudenåen er nødvendig for Natura 2000-områdets forvaltning.

Klagerne har den 8. august og den 18. september 2023 indsendt supplerende bemærkninger til Silkeborg Kommunes bemærkninger. Klagerne har anført, at kommunens ansøgning om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 er i strid med gældende lovgivning, tidligere afgørelser og udtalelser. I forlængelse heraf er det klagernes opfattelse, at kommunen skulle have afvist sagen fremfor at realitetsbehandle sagen. Det er klagernes vurdering, at det er tydeligt, at kommunen ikke har foretaget nogen beskrivelse af plantesamfundet i Gudenåen før eller efter grødeskæringen. Det er derfor klagernes vurdering, at

sagsbehandlingen er foretaget ud fra dispensationsansøgningen, hvor det er forudsat, at den pågældende grødeskæring har medført en tilstandsændring.

Klagerne har stillet sig undrende over for, at Silkeborg Kommune har vurderet, at den ekstraordinære grødeskæring har medført en tilstandsændring. Der foreligger efter klagers opfattelse ikke en tilstandsændring, da der skæres i en 7 m bred strømrønde, og de bortskårne vandplanter har en genvækst efter kort tid. Endvidere har klagerne anført, med henvisning til dr. jur. Peter Paghs artikel "Ansvar for beskyttede naturtyper: retsfaktum og skøn", at almindelig vedligeholdelse, herunder ekstraordinær grødeskæring, ikke er omfattet af forbuddet i naturbeskyttelseslovens § 3. I forlængelse heraf har klagerne anført, at skaden (eller tilstandsændringen) ved den ekstraordinære grødeskæring er kortvarig, og vandplanterne er regenereret af sig selv.

2.5 Silkeborg Kommunes bemærkninger til klagen

Silkeborg Kommune har den 28. juli og den 1. august 2023 indsendt bemærkninger til klagerne. Indledningsvist har kommunen anført, at man fastholder den påklagede afgørelse. Hertil har kommunen anført, at den ekstraordinære grødeskæring i 2020 efter kommunens opfattelse medførte en tilstandsændring i vandløbet, jf. naturbeskyttelseslovens § 3. I forlængelse heraf har kommunen oplyst, at der er væsentlig forskel på, om der foretages en enkelt ordinær grødeskæring, eller om der også foretages ekstraordinære grødeskæringer. Da kommunen har truffet afgørelse om dispensation efter naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, og det i ansøgningen til denne var forudsat, at der var sket en tilstandsændring i Gudenåen som følge af den ekstraordinære grødeskæring, har kommunen anført, at der ikke var et behov for yderligere begrundelse af forskellen på grødeskæringerne.

Endvidere har Silkeborg Kommune bemærket, at kommunen ikke kan genkende klagernes opfattelse af, at den ekstraordinære grødeskæring ikke kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2. Klagerne har i den forbindelse henvist til et notat udarbejdet af advokatfirmaet [Virksomhed1] for Silkeborg Kommune, hvoraf det fremgår, at det afhænger af en konkret vurdering, hvorvidt en eller flere ekstraordinære grødeskæringer vil medføre en tilstandsændring i relation til naturbeskyttelseslovens § 3. Kommunen har i den forbindelse vurderet, at der er sket en tilstandsændring ved den ekstraordinære grødeskæring i 2020 og henviser i forlængelse heraf til en afgørelse fra Miljø- og

Fødevareklagenævnet.[18] Det fremgår bl.a. af nævnets afgørelse, at det forhold, at grødeskæring og anden vedligeholdelse er beskrevet i et regulativ, ikke i sig selv medfører, at arbejdet er at betragte som sædvanligt vedligehold i relation til naturbeskyttelseslovens § 3. Vedligeholdelse foretaget i medfør af et regulativ kan således være betinget af en dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, og en heraf følgende vurdering efter habitatbekendtgørelsen og vandrammedirektivet.

Vedrørende det anvendte materiale i forbindelse med sagsbehandlingen, har Silkeborg Kommune anført, at de anvendte notater og rapporter er brugt som baggrundsviden i forbindelse med sagsbehandlingen. Kommunen har i forlængelse heraf anført, at det pågældende materiale ikke er gældende ret, men har haft til formål at oplyse forhold til brug for behandling af sagen.

3. Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger og afgørelse

3.1 Miljø- og Fødevareklagenævnets prøvelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i denne klagesag fundet anledning til at behandle følgende forhold:

- 1) Om klagerne er klageberettigede
- 2) Om Silkeborg Kommune har tilsidesat officialprincippet
- 3) Om ekstraordinær grødeskæring er en tilstandsændring
- 4) Projektets påvirkning af Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ikke taget stilling til sagens øvrige klagepunkter, jf. herved § 11 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

Efter Miljø- og Fødevareklagenævnets vurdering er der ikke med klagen i øvrigt fremkommet forhold, der kan føre til ændringer af Silkeborg Kommunes afgørelse.

3.2 Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger

3.2.1 Ad 1) Om klagerne er klageberettigede

Det fremgår af naturbeskyttelseslovens § 78, stk. 1, at afgørelser truffet i henhold til loven kan påklages til Miljø- og Fødevarerklagenævnet.

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 86, stk. 1, at følgende er klageberettiget:

- 1) adressat for afgørelsen,
- 2) ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
- 3) offentlige myndigheder,
- 4) en berørt nationalparkfond oprettet efter lov om nationalparker,
- 5) lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- 6) landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø, og
- 7) landsdækkende foreninger, som efter deres formål varetager væsentlige rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker indledningsvist, at nævnet har fundet anledning til at behandle spørgsmålet om, hvorvidt klagerne er omfattet af kredsen af klageberettigede i naturbeskyttelseslovens § 86, stk. 1, nr. 5. De øvrige bestemmelser i lovens § 86, stk. 1, er ikke relevante i nærværende klagesag.

Ved vurderingen af, om en lokal forening er klageberettiget efter naturbeskyttelseslovens § 86, stk. 1, nr. 5, lægges vægt på, om den interesse, som klager vil varetage, ligger inden for rammerne af de hensyn, som foreningen efter sine vedtægter har til formål at varetage, og om interessen er relevant i forhold til den pågældende lovs formål (værnet interesse). I forhold til klageberettigelse efter naturbeskyttelsesloven forstås "væsentlig interesse" således, at foreningen eller organisationen skal have en sådan interesse i relation til natur og miljø.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet finder, at klageren [Forening1] umiddelbart er klageberettiget. Nævnet har efter en konkret vurdering lagt vægt på, at foreningen efter sine vedtægter har til formål at varetage værnede interesser efter naturbeskyttelsesloven.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at klagen er indgivet af foreningerne [Forening1] og [Forening2] i fællesskab, og nævnet har derfor fundet anledning til at behandle klagesagen i sin helhed, henset til, at førstnævnte forening i hvert fald er klageberettiget.

3.2.2 Ad 2) Om Silkeborg Kommune har tilsidesat officialprincippet

Ifølge officialprincippet, eller undersøgelsesprincippet, har en offentlig myndighed pligt til at oplyse en sag tilstrækkeligt, inden myndigheden træffer afgørelse i sagen. Formålet med officialprincippet er at understøtte, at der træffes materielt lovlige og rigtige afgørelser. Officialprincippet forpligter blandt andet myndigheden til aktivt at sikre, at alle relevante og nødvendige oplysninger bliver indsamlet og kontrolleret.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at Silkeborg Kommune har oplyst sagen i overensstemmelse med officialprincippet, inden kommunen har truffet afgørelse i sagen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved vurderingen lagt vægt på, at Silkeborg Kommune har fået foretaget en vurdering af grødeskæringens eventuelle påvirkning i forhold til habitatnaturtyper, vandrammedirektivet og indsatsbekendtgørelsens § 8 samt bilag IV-arter. Nævnet vurderer, at dette har været tilstrækkeligt for at kommunen har kunnet vurdere, om der kan være sket en skade på Natura 2000-udpegningsgrundlaget samt om der kan meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2.

Det forhold, at inddragelsen af oplysningerne ikke har medført det af klager ønskede resultat, medfører, efter Miljø- og Fødevareklagenævnets vurdering, ikke, at Silkeborg Kommune har tilsidesat officialprincippet, eller at oplysningerne ikke er indgået på saglig vis i kommunens sagsbehandling. Officialprincippet indebærer alene krav om indsamling af nødvendige oplysninger, inden der træffes afgørelse i sagen. Nævnet har ikke i øvrigt fundet anledning til at fastslå, at kommunen har undladt at indsamle nødvendige oplysninger, inden der blev truffet afgørelse i sagen.

3.2.3 Ad 3) Om ekstraordinær grødeskæring er en tilstandsændring

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, at der ikke må foretages ændring i tilstanden af vandløb eller dele af vandløb, der er udpeget som beskyttede af miljøministeren.

Det følger ligeledes af naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, at forbuddet mod tilstandsændringer af vandløb ikke omfatter sædvanlige vedligeholdelsesarbejder.

Sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb er ikke en tilstandsændring, idet sådanne netop tilsigter at opretholde den hidtidige tilstand. Sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i henhold til gældende vandløbsregulativer for offentlige vandløb kan derfor ske uden dispensation fra kommunalbestyrelsen. Det samme gælder sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i private vandløb. Uden for begrebet sædvanlige vedligeholdelsesarbejder falder f.eks. opgravninger af vandløb, hvor man ud over at fjerne aflejret materiale uddyber vandløbets oprindelige leje. Det samme gælder afgravning af brinker og sider, således at vandløbets profil bliver forøget.^[19]

Efter naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, kan der i særlige tilfælde meddeles dispensation fra forbuddet i § 3.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at den ekstraordinære grødeskæring medfører en tilstandsændring af det beskyttede vandløb, Gudenåen. Det er nævnets vurdering, at den ekstraordinære grødeskæring ikke er sædvanlig vedligeholdelsesarbejde, og derfor kræver ekstraordinær grødeskæring dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved vurderingen lagt vægt på, at den pågældende grødeskæring var en ekstra grødeskæring på den omhandlede strækning i 2020. Videre har nævnet tillagt det vægt, at gentagen og mere hyppig grødeskæring bevirker, at vegetationen i vandløbet ændres mod planter, som bedre tåler hyppig beskæring.^[20] Grødeskæringen kan således ændre konkurrenceforhold og vegetationssammensætning, idet bl.a. vandaksarterne har langsom genvækst efter grødeskæring. I tilfælde af gentagen skæring af vandaksarterne i vækstperioden kan dette begrænse vandaksarterne og fremme bl.a. enkelt pindsvineknop.

3.2.4 Ad 4) Projektets påvirkning af Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag

Dispensationsmuligheden i naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, skal endvidere administreres under hensyntagen til internationale forpligtelser, herunder habitatdirektivet^[21] og de danske gennemførelsesbestemmelser i habitatbekendtgørelsen.^[22]

Det følger af habitatbekendtgørelsens § 6, stk. 1, jf. § 7, stk. 2, nr. 1, at før der kan meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, skal der foretages en vurdering af, om projektet i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt. De projekter, der omfattes af kravet om vurdering, er projekter, som ikke direkte er forbundet med, eller nødvendige for, Natura 2000-områdets forvaltning.

Hvis myndigheden ikke kan afvise, at projektet kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt, skal der foretages en nærmere konsekvensvurdering af projektets virkninger på Natura 2000-området under hensyn til bevaringsmålsætningen for det pågældende område, jf. § 6, stk. 2, 1. pkt. Viser vurderingen, at projektet vil skade det internationale naturbeskyttelsesområde, kan der ikke meddeles dispensation til det ansøgte, jf. habitatbekendtgørelsens § 6, stk. 2, 2. pkt.

Det følger endvidere af habitatbekendtgørelsens § 10, stk. 1, nr. 1, jf. § 7, stk. 2, nr. 1, at der ikke kan gives dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, hvis det ansøgte kan beskadige eller ødelægge yngle- eller rasteområder i det naturlige udbredelsesområde for de dyrearter, der er optaget i habitatdirektivets bilag IV, litra a. Vurderingen i forhold til bilag IV-arter skal fremgå af de afgørelser, der bliver truffet efter de i § 7 og § 8 nævnte bestemmelser, jf. bekendtgørelsens § 10, stk. 2.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder ikke grundlag for at tilsidesætte Silkeborg Kommunes vurdering af, at det ikke kan udelukkes, at der i forbindelse med den ekstraordinære grødeskæring i 2020 er sket skade på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 49, Gudenåen og Gjærn Bakker.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder således, at det ikke kan udelukkes, at der ved den ekstraordinære grødeskæring af Gudenåen i august til september 2020 er sket skade på naturtypen "vandløb med vandplanter" og beskadigelse af grøn kølleguldsmeds yngle- og rasteområder.

Vedrørende naturtypen "vandløb med vandplanter" har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at det fremgår af den udarbejdede konsekvensvurderingsrapport af 8. februar 2022, at det ikke er muligt at afvise skade på naturtypen, og dermed heller ikke på Natura 2000-område nr. 49's integritet. Hertil har nævnet lagt vægt på, at det fremgår af rapporten, at det ikke kan afvises, at artssammensætningen af vandplanter har ændret sig, hvorved der er sket skade på naturtypens stabilitet og forekomst i habitatområdet. Herudover har nævnet lagt vægt på, at det også fremgår af rapporten, at særligt vandplanterne i strømrunden, hvor der skæres grøde, bliver voldsomt påvirket af grødeskæring, da planterne helt fjernes uanset tidspunktet for grødeskæringen. Grødeskæring fremmer typisk hurtigvoksende arter, og mere end én årlig grødeskæring reducerer beviseligt artsdiversiteten og antallet af de enkelte arter af vandløbsplanter.

Videre har Miljø- og Fødevareklagenævnet tillagt det vægt, at det i rapporten er anført, at ændringerne i plantesamfundets sammensætning ikke er i overensstemmelse med gunstig bevaringsstatus. Det er i den forbindelse anført i rapporten, at plantesamfundet skal være stabilt for at opretholde gunstig bevaringsstatus. På baggrund heraf kan det ikke afvises, at den ekstraordinære grødeskæring i 2020 kan have bidraget væsentligt til, at der ikke er opnået gunstig bevaringsstatus.

Angående grøn kølleguldsmed har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at den ændrede plantesammensætning kan have medført en reduceret forekomst af levesteder for arten i vandløbet. Den ekstraordinære grødeskæring i 2020 kan dermed have skadet artens forekomst og ynglemuligheder i habitatområdet. Det er nævnets vurdering, at det ikke kan afvises, at den ekstraordinære grødeskæring vil have en negativ påvirkning af grøn kølleguldsmeds yngle- og rasteområder.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på baggrund af ovenstående vurderinger, at det fornødne grundlag for at meddele lovliggørende dispensation ikke er til stede, da det ikke kan udelukkes, at det ansøgte projekt har medført skade på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 49. Nævnet har som følge heraf ikke taget stilling til, om der foreligger et særligt tilfælde.

3.2.5 Miljø- og Fødevareklagenævnets øvrige bemærkninger

I forhold til klagepunktet om, hvorvidt grødeskæring er en sædvanlig vedligeholdelsesaktivitet, som ikke kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2, bemærker Miljø- og Fødevareklagenævnet, at nævnet alene kan tage stilling til klager over konkrete, aktuelle afgørelser. Nævnet kan således ikke tage stilling til, hvorvidt grødeskæring generelt er en dispensationskrævende tilstandsændring efter naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2.

3.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Silkeborg Kommunes afgørelse af 14. juni 2023 om afslag på lovliggørende dispensation til ekstraordinær grødeskæring 31. august – 4. september 2020 i Gudenåen på en strækning fra Ringvejsbroen ved Silkeborg by (st. 0) til Tange Sø (st. 20.849) i Silkeborg Kommune.

[1] Lovbekendtgørelse nr. 927 af 28. juni 2024 om naturbeskyttelse.

[2] Lov nr. 1715 af 27. december 2016 om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

[3] Bekendtgørelse nr. 132 af 30. januar 2017 om gebyr for indbringelse af klager for Miljø- og Fødevareklagenævnet mv.

[4] Se pkt. 2.1, i Natura 2000-plan, 2022-2027, Gudenå og Gjærn Bakker. Link til Natura 2000-plan, <https://edit.mst.dk/media/2yxk0pb2/n49-natura-2000-plan-2022-27-gudenaa-og-gjern-bakker.pdf>.

[5] Link til Arealinformation på Danmarks Miljøportal, <https://danmarksarealinformation.miljoportal.dk/>

[6] Link til vandområdeplanerne 2021-2027, <https://mim.dk/media/njvlvhax/vandomraadeplanerne-2021-2027-22-9-2023.pdf>.

[7] Link til MiljøGIS: <https://miljoegis.mim.dk/spatialmap?profile=vandrammedirektiv3-2022>.

[8] Miljø- og Fødevareklagenævnets sagsnr. 20/12190.

[9] Lovbekendtgørelse nr. 1217 af 25. november 2019 om vandløb med senere ændringer.

[10] Lovbekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014 af forvaltningsloven med senere ændringer.

[11] Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter

med senere ændringer.

[12] Bekendtgørelse nr. 1098 af 21. august 2023 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

[13] Link til regulativ for Gudenåen, Silkeborg – Randers, amtsvandløb nr. 105 i Viborg Amt og nr. 78 i Århus Amt.

<https://www.gudenaakomiteen.dk/media/16120/regulativ-gudenaen-silkeborg-til-randers.pdf>.

[14] Link til tillægsregulativ til vandløbene i Aarhus Amt,

https://www.gudenaakomiteen.dk/media/159563/tillaegsregulativ-til-vandloebene-i-%C3%A5rhus-amt_dec04.pdf.

[15] B. Søgaard og T. Asferg, Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV – til brug i administration og planlægning, 2007.

[16] Vejledning om naturbeskyttelseslovens § 3 beskyttede naturtyper, Miljøstyrelsen, december 2019.

[17] Miljøstyrelsens vejledning til bekendtgørelse nr. 1595 af 6. december 2018 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

[18] Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse med sagsnr. 18/05717.

[19] Vejledning nr. 40 om naturbeskyttelseslovens § 3, beskyttede naturtyper, Miljøstyrelsen (2019), afsnit 3.6.4.

[20] Faglig udredning om grødeskæring i vandløb s. 7, en videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 188. Link til rapporten, <http://dce2.au.dk/pub/SR188.pdf>.

[21] Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter med senere ændringer.

[22] Bekendtgørelse nr. 1098 af 21. august 2023 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

Lovområder:

NBL - beskyttede naturtyper